
Павлин Атанасов / Pavlin Atanasov

ВЪПРОСЪТ ЗА УНИЯТА НА КОНСТАНЦКИЯ СЪБОР И МИСИЯТА НА ГРИГОРИЙ ЦАМБЛАК

The Question of Union at the Council of Constance and Gregory Tsamblak's Mission

Summary: The article is devoted to one of the most important international forums in the history of Medieval Europe – the Council of Constance (1414–1418), recognized as ecumenical by the Catholic Church. The council had three main tasks: to end the Western Schism, which had split the Catholic world since 1378, to condemn the teachings of John Wycliffe and Jan Hus, declared to be heretic, and to reform the Catholic Church. The first two tasks were completed with the election in November 1417 of Martin V as the only legitimate pope instead of the previous anti-popes, who were deposed, and with the official condemnation of the views of Wycliffe and Hus (the latter was called to Constance and burned at the stake). As far as the reform of the Church is concerned, it was avoided by the prelates. The council was a triumph of conciliarism – the clerical movement which held that supreme authority in the Church resided with the council rather than with the pope. The focus of the article is on the question of union between the Orthodox and the Catholic Church at the council. The activities of the Byzantine diplomats are revealed as well as the role of the great Bulgarian writer and cleric Gregory Tsamblak, at that time metropolitan of Kiev. He was included in the Polish-Lithuanian delegation and came to Constance in February 1418, shortly before the end of the sessions. Unlike the Byzantines who aimed at achieving a union between the whole Orthodox Church and the Papacy, Tsamblak sought at a partial union, concerning only the Bishopric of Kiev, which tried to gain independence from Constantinople. In fact, he acted independently from the Byzantine delegation. In both cases, the union pursued primarily political aim – a Christian alliance against the Ottoman Turks. Unfortunately, nothing came out of the negotiations in Constance and the question of union was put off for the next forum twenty years later – the Council of Florence (1438–1439) when it was too late for the Ottoman urge to be stopped.

Key words: The Council of Constance, Gregory Tsamblak, The Western Schism, Union, Conciliarism, Ottoman conquest.

Един от най-големите международни форуми през средните векове е свиканият от папа Йоан XXIII (1410–1415) на 5 ноември 1414 г. XVI Вселенски църковен събор в имперския град Констанц, разположен на брега на Боденското езеро. Той привлича най-изтъкнатите представители на църковната и политическата мисъл от цяла Европа. Според официалния регистър на участниците в него (т. нар. „Рекапитулация“) на този най-многочислен в църковната история

събор присъстват 72 460 души – архиепископи, епископи, абати, кардинали, монаси, дипломати, представители на университети, а също и много князе, графове и рицари. С присъствието си го удостоява и самият немски и унгарски крал Сигизмунд Люксембургски*. В действителност по време на събора Констанц се превръща в истинско „вавилонско стълпотворение“ – градът, чието население възлиза на около 10 хиляди жители, привлича не само висши сановници и духовни прелати, но и множество търговци, занаятчии, войници, музиканти, обслужващ персонал и авантюристи, които се надяват да спечелят от това безпрецедентно за християнския свят събитие. Според изследователите по времето на събора Констанц е посетен от повече от 100 хиляди души. Заседанията на Констанския събор продължават 42 месеца и приключват на 22 април 1418 г., когато е закрит от новоизбрания папа Мартин V (1417–1431)¹.

Свикването на Констанския събор е резултат от появата на „съборното движение“ в Западната църква, известно още като консилиаризъм. Схизмата в Католическата църква, продължила от 1378 до 1417 г., създава необходимост от реформи, чрез които да се възстанови нейното влияние и единство. Това се осъзнава от по-голямата част от духовенството и миряните на Запад, които са обезпокоени от нестихващите противоречия между двамата папи, които в началото на XV в. стават дори трима. При това положение Папската курия вече не може да претендира да бъде единствен и неоспорим авторитет в католическия свят. Все повече се налага мнението, че най-висшата власт в Църквата принадлежи на събора, а не на папата.

Началото на съборното движение е поставено още в началото на XIV в. и се свързва с името на Марсилий Падуански (1275–1343). Чрез него Западната църква доближава възгледите си до разпространеното във византийско-православната общност през цялото Средновековие виждане, поставящо като върховна инстанция Вселенския събор. По такъв начин през първата половина на XV в. се създава изключително благоприятна ситуация за постигане на религиозно единство, защото към отстъпките, на които е готова Византийската империя срещу западна помощ против османските нашественици, се прибавя склонността към концесии и от страна на папството. Притиснат от съборното движение, римският понтифекс вижда в сключването на уния с Източната църква възможност за възвръщане на намалелия си престиж.

---

* Сигизмунд I Люксембургски (1368–1437) е вторият син на най-забележителния средновековен чешки крал Карл IV, който получава и престола на Свещената Римска империя. Сигизмунд първоначално наследява курфюрството Бранденбург през 1378 г., а след брака си с Мария, дъщеря и наследница на крал Лайош I, е провъзгласен за крал на Унгария (1387–1437). Избран е за германски крал (1410–1437), а след смъртта на по-големия си брат Вацлав IV наследява и короната на Чешкото кралство през 1419 г., но управлението му там е прекъснато от Хуситските войни между 1421–1436 г. През 1433 г. е коронясан от папата за император на Свещената Римска империя.

През XV в. съборите не са само събрания на църковни прелати, а преди всичко международни конгреси, в които участват най-изтъкнатите представители на политическата мисъл и култура. Така на събора в Констанц присъстват като папски служители видни италиански учени хуманисти, като Поджо Брачолини и Леонардо Бруни, който впоследствие заема поста канцлер на Флорентинската република от 1427 до 1444 г. Тук е събран и политическият елит на Европа, тъй като всички участващи страни изпращат своите най-забележителни личности, които да защитават техните интереси. Съборът взема не само решения, засягащи Църквата, но и междудържавните отношения, и има голямо влияние в политическото развитие на континента. Характерен момент от работата на събора е, че в него за първи път се прави опит за преодоляване на надмощието на италианските представители, като делегатите са разпределени в пет нации: италианска, френска, испанска, английска и немска (последната включва поляците, чехите, унгарците и скандинавските народи). Въпросите се разискват последователно в отделните нации, на общи сесии с техни представители и най-накрая на публични сесии, при което всяка нация има право на един глас².

Констанцкият събор има пред себе си три основни задачи за разрешаване: премахване на Великия разкол; осъждане на еретическите учения на Джон Уиклиф и Ян Хус; провеждане на реформи за оздравяване на Църквата. Освен тези главни проблеми на дневен ред стоят и въпросите за помиряване на Англия и Франция, а също така на Полша и Литва с Тевтонския орден*. Не е отмината и турската заплаха за източноправославните държави и по-специално за Византия – въпрос, пряко свързан с униатството³.

Първата и най-важна задача е решена на 11 ноември 1417 г. с избирането за единствен папа на видния привърженик на консилиаризма кардинал Одо Колона, приел името папа Мартин V. Ученията на Уиклиф и Хус са осъдени, а самият Хус е изгорен на клада, с което е изпълнена и втората задача на събора. Що се отнася до третата точка – реформирането на Църквата, то тук прелатите не показват особено усърдие и я заобикалят при обсъжданията.

---

* Тевтонският орден е немски католически монашеско-рицарски орден, създаден в Палестина в края на XII в., откъдето е изтласкан от ордените на хоспиталиерите и тамплиерите. През 1226 г. полският княз Конрад Мазовецки поканва Тевтонския орден за борба с езичниците пруси и по силата на сключения договор той се установява в пограничните земи между Полша и Прусия. След покоряването на прусите Орденът създава между устията на реките Висла и Неман своеобразна теократична държава, която се превръща в преден отряд на германската агресия на Изток и се обръща срещу славянските и прибалтийските народи, стремяйки се да заграби земите им под предлог за налагане на християнството. Обединението на Полша и Литва в края на XIV в. е пряк резултат от агресивната политика на Тевтонския орден и поставя началото на неговото западане след голямото поражение на рицарите от обединените полско-литовски войски при Грунвалд през 1410 г.

Констанцкият събор представлява победа на съборното движение над папския примат, което намира израз в определянето на реда за периодично свикване на църковни събори – първоначално на пет или седем, а впоследствие на всеки десет години.

***

В края на XIV в. османските нашественици се настаняват трайно на Балканския полуостров – България е покорена, а Константинопол преживява продължителна и тежка обсада (1394–1402). Независимо от системната блокада, на която е подложена хилядолетната столица на Византия, тя оцелява поради това, че османците все още не притежават артилерия и флот. Османските турци вече заплашват и Централна Европа и по-специално Унгария. Това подтиква крал Сигизмунд да организира мащабен кръстоносен поход през 1396 г., в който се включват унгарски, френски, немски, италиански, английски, полски и чешки рицари. Броят на участниците е между 60 и 100 хиляди души и надминава по численост всички кръстоносни походи дотогава. Въпреки това кампанията завършва с пълна катастрофа в битката при Никопол на 25 септември 1396 г. По-голямата част от рицарите са избити, а много от тях попадат в плен. Самият Сигизмунд едва се спасява и се завръща безславно в Унгария.

Устремът на османците е временно прекъснат от страшния разгром, нанесен на султан Баязид I от монголския завоевател Тимур (Тамерлан) в битката при Анкара на 28 юли 1402 г. Самият Баязид, дотогава непознаващ вкуса на поражението, е пленен и умира през следващата година в унижение. В Османската държава започва продължителен период на междуособици между синовете му, които създават благоприятни условия за отблъскване на неверниците от балканските владетели. В тази обстановка Византия активизира своята дипломатическа дейност за привличане на помощ срещу нашествениците и успява да се възползва от продължителните размирици, като възвръща своя суверенитет и част от изгубените си територии – Солун, Света гора, градовете по Черноморското крайбрежие и по Мраморно море, а също и някои от егейските острови.

Християнските държави не успяват да се обединят срещу турците и по такъв начин е пропусната най-благоприятната възможност за тяхното изтласкване от Балканския полуостров. През този период византийският император Мануил II Палеолог (1391–1425), известен с пътуването си на Запад в критичните години на османската обсада на Константинопол с цел привличане на военна подкрепа, продължава усилията да поддържа връзките си със западните страни. През 1406 г. той подновява договора си с Венецианската република.

Най-сериозните усилия за създаване на общохристиянски съюз срещу нашествениците са свързани с името на Мануил Хризолор. Ерудиран учен и забележителен дипломат, той е представител на онези византийски интелектуалци, които в последните десетилетия преди падането под османска власт

напускат родината си и търсят спасение в западната част на континента, преди всичко в Италия. Пример за ранно „изтичане на мозъци“ на Запад (ако използваме този, звучащ не особено ласкаво за хората от Източна Европа, но придобил популярност термин), там те предават знанията си и създават основата за културния подем в епохата на Ренесанса. Самият Хризолор е приятел на императора и прекарва последните две десетилетия от своя живот на Запад, където съчетава преподаването на гръцки език и литература на италианските хуманисти с изпълняването на многобройни дипломатически мисии в дворовете на Италия, Франция, Англия и Испания. През 1410 г. Хризолор се среща в Болоня с новоизбрания папа Йоан XXIII. Той остава в Папската курия и се насочва към организирането на църковен събор, на който да се постигне уния между двете християнски общности⁴.

Необходимо е да се подчертае обаче, че този път инициативата за униатството идва не от византийския василевс, а от Сигизмунд Люксембургски, който разглежда унията като предпоставка за организиране на нов кръстоносен поход срещу османците. Тези негови възгледи са отразени в писмата му до Мануил II Палеолог, достигнали до нас и публикувани от Хайнрих Финке⁵. В последното от тези писма, което се отнася към времето на свикването на Констанцкия събор, немският крал отправя официална покана към Византия да изпрати свои представители на събора, като заявява, че се надява „да осигурим лек срещу неверните езичници, главно турците, и да се погрижим с възвишено усърдие за вас и гореказания град Константинопол“⁶. Своите надежди за помирение и обединение на двете църкви изразява и папа Йоан XXIII.

В изворите съществува разминаване относно времето на пристигане на византийската делегация на събора. Според някои сведения това става още в неговата начало, а според други – едва през 1416 г.⁷ Това се дължи на факта, че съставът на византийската делегация не остава постоянен в течение на всички заседания на Констанцкия събор. В самото начало най-авторитетната фигура от ромейска страна без съмнение е Мануил Хризолор, който по това време е приел католическата вяра и с това е направил своя личен избор. Внезапната му смърт на 15 април 1415 г. е сериозен удар върху византийската дипломация, която губи най-сериозния защитник на имперските интереси на Запад и личност с трайни връзки със западните научни и обществено-политически кръгове. През същата 1415 или в началото на 1416 г. в Констанц пристига ново пратеничество на Мануил II, най-важните членове на което са известният дипломат Николай Евдемоноянис, придружен от сина си Андроник, както и Йоан Владинтерос⁸. Новата византийска мисия остава до края на събора и води преговори за сключване на уния със Западната църква. При успех на тези преговори щяло да се постигне така дългоочакваното единство на всички християни, след като през 1417 г. вече е постигнато обединение на западната половина на християнския свят. Докато противоречията в Католическата църква обаче имат изцяло политически характер, то вековното разделение между Изтока и Запада е с много по-

дълбоки корени. Трайно обединяване между църквите в този момент е невъзможно да се осъществи, още повече като се има предвид, че точно тогава се наблюдава затишие в османската експанзия. Това обаче е затишие пред буря и за византийските управници е ясно, че след време турската агресивност отново ще ги принуди да се обърнат със зов за помощ към западните си събратя. Както и при други подобни случаи по-рано, унията, на която се съгласяват гърците, има чисто политически характер.

Сред гръцките пратеници Евдемонойнис има най-сериозен принос в опитите за църковно обединение. Силвестър Сиропулос съобщава в спомените си за него, че той „като подходящ човек, лично сътрудничи и полага усилия за обединението и съгласието на Латинската църква и за подчиняването на всички народи на един папа“⁹. Евдемонойнис присъства на коронацията на новия папа Мартин V през ноември 1417 г. и открито поставя въпроса за унията, като се основава на ревността на императора за нейното сключване. Той търси подкрепа и от някои проуниатски латински духовници, които присъстват на церемонията, очевидно гърци по произход. Такива са братята доминиканци Андрей и Теодор Хризоберг, които се стремят от пролатинските си позиции да издействат западна подкрепа за Византия срещу мюсюлманите¹⁰.

В действителност Констанцкият събор не довежда до сключването на уния между Източната и Западната църква, а по-скоро представлява прелюдия към Фераро-Флорентинския събор две десетилетия по-късно. Фактът, че не се постига религиозно съгласие в момент, когато Западната църква е особено благосклонна към него, показва двойната игра на византийските дипломати, които нямат твърдото намерение да подпишат уния с Рим. По такъв начин е пропуснат най-удобният момент за единение, когато на най-значителния събор в историята на Църквата Западът изразява готовност да сложи най-сетне край на схизмата. Привидната готовност за съгласие на ромейските делегати довежда до изпращане на папски легат в Константинопол, още преди приключване на събора, и до приемане на византийското предложение да се проведе нов вселенски събор именно в столицата на Византия. Все пак Констанцкият събор има два конкретни резултата за империята – обещанието на Мартин V да даде индулгенции на всеки християнин, който подкрепи строежа на Хексамиліона (крепостната стена, преграждаща Коринтския провлак в Гърция), и разрешението, дадено на синовете на Мануил II, да сключат брак със западни принцеси, за да се заздравят връзките между църквите.

Византийските пратеници се завръщат в Константинопол след закриване на събора през 1418 г. с писма до императора и патриарха, разглеждащи предимствата на унията. В крайна сметка резултатите от тяхната дейност далеч не отговарят на предварителните очаквания. Западната църква продължава да настоява, че реална подкрепа Византия може да получи само след подчиняване на Константинополската патриаршея на Рим. От своя страна, Източно-православната църква държи на запазване на самостоятелността си, която се оказва по-скъпа от отблъскването на османската заплаха.

Самостоятелно място във въпроса за униатството на Констанцкия събор заема дейността на киевския и литовски митрополит Григорий Цамблак (1364/1365–1420). Този бележит български книжовник и ученик на Патриарх Евтимий Търновски оставя ярка следа в старобългарската литература и с творчеството си обогатява също така литературите на сърби, руси и румънци. Цамблак обаче се проявява и като способен политик и дипломат, радетел за обединяване на християнския свят срещу османските нашественици, макар че неговата обществено-политическа дейност до известна степен остава в сянката на дейността му като писател¹¹.

Свидетел на трагедията на своята родина, покорена и разорена от османските турци, Григорий Цамблак осъзнава, че устремът на завоевателите не може да бъде спрял само от обединените сили на балканските народи. Необходимо било постигането на общохристиянски съюз срещу турците, а по онова време това можело да се постигне единствено след предварителното сключване на църковна уния между Католическата и Православната църква. Единството на християните обаче било невъзможно преди преодоляването на разкола в самия католически свят, което се осъществява по време на Констанцкия събор.

Мисията на Григорий Цамблак е в рамките на полско-литовската делегация на събора и е в пълно съгласие с идеята за обединителен събор на Църквата, издигната преди това от неговия чичо – всеруския и киевски митрополит Киприан¹². Главен проблем на поляците по това време са враждебните отношения с Тевтонския орден, който не е доволен от засилването на Полското кралство след сключването на личната уния с Великото литовско княжество от Крево на 14 август 1385 г. и избирането на неговия владетел Йогайла за полски крал под името Владислав II Ягело (1386–1434) след брака му с наследницата на полската корона Ядвига. Орденът предприема както военни действия, така и широка дипломатическа кампания срещу обединените сили на Полша и Литва, която се активизира особено по време на събора в Констанц. В подкрепа на немските рицари се намесва и самият крал Сигизмунд, което допълнително наклонява везните в тяхна полза.

За да се противопостави на неприятелските действия от страна на Тевтонския орден, крал Владислав II Ягело изпраща в Констанц делегация, начело с гнезненския архиепископ Николай Тромба¹³. Той е придружаван от епископа на Плоцк Якоб Курдвановски и от познанския епископ Андрей Ласкаж, убеден застъпник на консилиаристкото движение. Най-активна роля сред полските пратеници играе Павел Влодкович, доктор по право и ректор на Краковския университет¹⁴. Като добър познавач на правната материя Влодкович изобличава убедително претенциите и клеветите на тевтонските рицари спрямо поляци и литовци. Той застъпва интересния възглед, че езичниците имат право на собствени държави, спрямо които също трябва да се спазват християнските принципи, и решетелно отхвърля обвиненията, че неговата страна е заклет враг на християнството, защото се съюзява с езичниците и „схизматиците“¹⁵.

Първото полско пратеничество пристига на събора през 1415 г. и остава до самото му закриване през април 1418 г.¹⁶. Впоследствие полският крал изпраща нова делегация в негова подкрепа, чието идване се отнася към края на 1415 и началото на 1416 г. Тя се състои от около 60 души и включва основно представители на новопокръстеното от поляците след съюза с Литва население от областта Жмудия. Участниците в тази делегация разобличават публично жестокостите на тевтонските рицари, които при нападенията си се отдават на убийства и грабежи, като дори разрушават църкви¹⁷.

Григорий Цамблак влиза в състава на третата полско-литовска мисия, която има за своя главна задача постигането на уния между Римокатолическата и Православната църква в земите на Великото литовско княжество. Последната делегация е в Констанц на 19 февруари 1418 г., само два месеца преди края на събора. Нейното пристигане е засвидетелствано от хрониста Улрих фон Рихентал и от кардинал Филастър в неговите “*Gesta Concilii Constanciensis*”¹⁸. Идването ѝ на такъв късен етап от работата на събора се обяснява с това, че дотогава липсва единство в католическия свят. Едва избирането на Мартин V за единствен римски папа през ноември 1417 г. дава възможност да се постави за разглеждане толкова сложен и важен въпрос като църковното обединение. От него има полза преди всичко самият Владислав II Ягело, който се стреми да приобщи православните си славянски поданици и по този начин да укрепи политическата уния между Полша и Литва. Религиозната уния е в интерес и на литовския княз Витовт (1392–1430), тъй като спомага за обособяване на Източноправославната църква в земите му от върховната власт на московския митрополит. На практика това означава преодоляване на влиянието на Великото московското княжество, владетелите на което имат амбицията да се превърнат в обединители на руските земи.

Григорий Цамблак е убеден привърженик на униатската идея, в която вижда условия за създаване на единен фронт на християнските народи от Източна и Западна Европа срещу турските нашественици. По това време османските вече са сложили ръка върху по-голямата част от Балканския полуостров, включително и върху България – родината на Цамблак. Вероятно униатската идея се поражда у него при мисията му в Молдова, зависима от Полското кралство, където е изпратен през 1401 г. от византийския патриарх, за да помири местната църква с Цариградската патриаршия¹⁹.

Цамблак се убеждава, че за да се спре завоевателния устрем на османците, е необходимо обединяването на всички християнски страни срещу тях, тъй като дори съвместните усилия на балканските народи се оказват недостатъчни. За да се осъществи политическият съюз между европейските страни, било то православни или католически, е необходимо преодоляване на религиозните им противоречия. Тук Григорий Цамблак има пред себе си примера на своя бележит роднина и предшественик Киприан, който се стреми към постигането на това единение. В началото на XV в. Полша е единствената

славянска държава, която е в състояние да стане обединителен център за борба с мюсюлманите и да привлече за освободителното дело на балканските народи вниманието на Западна Европа. Другата голяма славянска държава, Московското княжество, по онова време е ангажирана в борба с татарите и с вътрешните си проблеми.

Като глава на Православната църква в Литовското княжество Григорий Цамблак не може да разчита на подкрепата на Константинопол, тъй като избирането му на събора в Новогрудек на 15 ноември 1415 г. от Синода на литовските епископи се извършва без съгласието на патриарха. Издигането на Цамблак до митрополитската катедра е израз на стремежа на княз Витовт да постави Църквата под своя зависимост и да се противопостави на намесата на Цариградската патриаршия във вътрешните дела на княжеството. Поставеният от патриаршията митрополит Фотий, който поддържа московския княз Василий I (1389–1425), е отстранен и това довежда до разрыв с нея. Отговорът на Константинопол е отлъчването на новия киевски митрополит от патриарх Евтимий II (1410–1416), а по-късно и от неговия приемник Йосиф II (1416–1439)²⁰. Самият начин на избиране на Цамблак – на събор на архиереите, а не поставянето му от патриарха, показва не само желанието за самостоятелност на Литовската църква, но и утвърждаването на съборната идея в нея.

Още преди избора на Григорий Цамблак, Ягело се заема с пропагандирането на идеята за уния и за поставянето ѝ на обсъждане пред участниците в Констанцкия събор. В такъв дух са мислите на абат Ян Стехер и на Теодор от Цариград, викарий на Доминиканския орден за източните провинции, които идват на събора през януари и октомври 1415 г., както и писмото на Владислав II до папа Йоан XXIII от същата година.

Кулминация на униатските планове е посолството начело с митрополит Григорий Цамблак от началото на 1418 г. На 25 февруари се осъществява неговата историческа среща с новоизбрания папа Мартин V, на която присъства и крал Сигизмунд. Основен източник за това забележително събитие е дневникът на кардинал Филастър. Тъй като Григорий не знае латински, встъпителното му слово към папата е произнесено от августинския монах Мавриций Рвачка, привърженик на консилиаризма и защитник на Полша в спора ѝ с Тевтонския орден²¹.

В уводната част на словото Цамблак изразява задоволството си от края на „Великия разкол“ в Западната църква, като изтъква, че благодарение на Мартин V корабът на свети Петър е изведен в безопасен пристан. Показано е и личното отношение на литовския църковен глава към унията: „И понеже аз също, преблажени отче, отдавна жадувах тази света уния, отидох при моя най-християнски господар, царя господар на Полша“²². От думите на Григорий Цамблак проличава, че той е в течение на преговорите, които води в Констанц византийското пратеничество с цел сключване на уния между Римокатолическата и Източноправославната църква. В тази връзка той съобщава, че и византийският император, и патриархът на Константинопол силно желаят унията.

Съществува дискусия относно това дали митрополитът е поддържал интензивни контакти с византийската делегация. Според някои изследователи Цамблак призовава за църковния съюз заедно с ромеите²³. Като аргумент се привеждат думите му, че „вече достатъчно беше говорено по този въпрос в присъствието на Ваша светлост от пратеника на самия пресветъл господар-император, който (пратеник), както почувствах от съответната част (на речта му), и занапред ще поддържа тази кауза“²⁴. В действителност обаче дейността на Григорий Цамблак не е обвързана с византийското участие на събора и той не е запознат предварително с ромейските планове. Върху него тежи и анатемата от страна на Константинополската патриаршия, което спъва евентуалното съгласуване на намеренията му с ромейското посолство²⁵.

Важна страна на униатските преговори, водени от митрополит Цамблак, е характерът на унията, която той възнамерява да подпише с папата. В декларацията по повод на обединението се твърди категорично, че „след като е запазено това, щото дължимият и достоен за почит път да е и обичайният, разбира се, чрез свикването на съвет, като се съберат и от двете страни опитни и вещи в правото, които да обсъдят въпросите за верските задължения“²⁶. Ясно е, че тук и дума не може да става за пълното подчиняване или присъединяване на православните християни към Римската църква. Както изтъква Ханс-Дитер Дьопман за Цамблак единството е възможно само след внимателно обсъждане на всички догматични проблеми, възникнали между двете разклонения на древната неразделна църква. Той категорично отхвърля подчинение на папата, а предлага диалог между православни и католици на Вселенски събор въз основа на християнската любов. Позицията, от която тръгва Григорий Цамблак по пътя към уния, е като равноправна страна²⁷. Той се придържа към традиционната византийска идея за Вселенски събор, на който да се обсъдят спорните въпроси, макар че действа независимо от пратениците на василевса и се стреми да постигне частична уния. Преговорите, водени от него, нямат за цел обединяване на цялата Православна църква с Папската курия, а само на Киевската митрополия, претендираща за самостоятелност от Цариградската патриаршия.

Убеждението на Григорий Цамблак за необходимостта от църковно обединение на основата на взаимно разбирателство, а не на поглъщане на Източната църква от Западната, е засвидетелствано и в друго негово слово. То е открито в славянски ръкопис от Фьодор Добрянский в библиотеката във Вилно през 80-те години на XIX в.²⁸. Най-добрият изследовател на делото на бележития българин, А. Яцимирский, доказва неговата принадлежност на перото на Цамблак, наскоро след неговото публикуване през 1903 г.²⁹. В това „Похвално слово на отците от Констанския събор“ Григорий Цамблак призовава гръцките и латинските архиереи към помирение и отправя укори и към двете страни за продължаващата схизма:

Докога единната християнска църква на две слави ще се дели? И как ще се нарече християнска църква, която няма Христовото съединение?... Днес няма единство! Името, прочее, е едно – то е Христос – славите и разбиранията са различни – вярата в Троицата е единна, но изповеданието не е еднакво. Докога източните ще укоряват западните, а западните пък източните³⁰.

В крайна сметка опитът за сключване на уния, направен от представителя на Литовската църква и киевски митрополит Григорий Цамблак не се увенчава с успех. За разлика от униатските планове на византийските пратеници, които очевидно представляват повече дипломатическа игра, отколкото реален стремеж за възстановяване единството на Църквата, дейността на Цамблак е ръководена от неговото искрено желание за единство. Ето защо обвиненията на неговите съвременници, а и тези отправяни по-късно, в „латинство“ и отстъпление от православие, в стремеж за подчиняване на Рим, са безпочвени³¹. Единствено обединението по пътя на взаимния компромис, постигнато след взаимен диалог на Вселенски събор, е приемливо за Григорий Цамблак. Тук акцентът отново е върху политическите мотиви на унията, защото нейната основна цел си остава създаването на общохристиянски съюз срещу османците.

Безспорно приносят на Григорий Цамблак в униатското движение по време на един от най-бурните и трагични периоди в историята на Балканския полуостров и на Византия – османското нашествие, е значителен. Преживял разорението и завладяването на своята родина, бележитият българин поставя униатството на нова основа – единението на всички християнски страни срещу турските нашественици. Униатската идея в земите, в които той се издига като митрополит, днешните Украйна и Белорусия, не замира и през 1596 г., близо два века след смъртта му, е сключена т.нар. Брестка уния, довела да създаването на Униатската църква, съществуваща и до днес – гръцка по обредност, но под върховенството на папата.

Въпреки че не довежда до никакъв практически резултат по отношение на църковното обединение, Констанцкият събор е важна стъпка към неговото постигане. За него е необходимо да изминат още две десетилетия, когато по време на един друг събор, Фераро-Флорентинския (1438–1439), унията е подписана. Още в Констанц обаче е налице съществена промяна във вековния диалог Изток – Запад, а именно постепенно преодоляване на непримиримостта и готовност за обсъждане на спорните въпроси.

БЕЛЕЖКИ/NOTES

¹ Дерменджиев, Хр. Участието на Григорий Цамблак в Констанцкия събор, отразено в хрониката на Улрих фон Рихентал от първата половина на XV век и нейните

преписи и Аугсбургското издание от 1483 г. – В: ГСУ. Научен център за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“, т. 1, 1987, с. 138–139; **Първев, Г.** Констанцкия събор и участието на Григорий Цамблак в него – В: Търновска книжовна школа, т. 2, София, 1980, Ученици и последователи на Евтимий Търновски, с. 487; **Brzostowski, T.** Paweł Włodkowicz, Warszawa, 1954, s. 38; **Dobraczyński, J.** Rozdarty kościół Szkice historyczne z XIV w. – poł. XV w., Warszawa, 1970, s. 175; **Chélini, J.** *Histoire religieuse de L'Occident médiéval*, Paris, 1968., p. 417. За Констанцкия събор вж. също: **Loomis, L. R.** The Council of Constance, New York, 1961.

² **Първев, Г.** Цит. съч., с. 486–487; **Brzostowski, T.** Op. cit., s. 39.

³ Пак там, с. 487–488. Вж. също **Първев, Г., Кр. Банев.** Срещата на Григорий Цамблак с папа Мартин V в Констанц, с. 115; **Попова, Ив.** Мисията на Григорий Цамблак на събора в гр. Констанц (1414–1418) – за или срещу уния между Източната и Западната църква, с. 39–40.

⁴ За Мануил Хризолор, който е един от най-видните представители на византийския хуманизъм от XIV–XV в. вж. **Cammelli, G.** I Dotti bizantini e le origini dell'umanesimo, I: Manuele Crisolora, Firenze, 1941; **Thomson, J.** Manuel Chrysoloras and the early Italian Renaissance, Greek, Roman and Byzantine Studies, VII (1966), pp. 63–82; **Попова, Ив.** Византийската дипломатия и Западът (1391–1425), В. Търново: „Фабер“, 2005, с. 126–149.

⁵ **Finke, H.** Acta Concilii Constanciensis, Vol. I–IV, №111, p. 391–394; №112, p. 394–399; №113, p. 399–401.

⁶ **Gill, J.** The Council of Florence, p. 20; **Finke, H.** Acta Concilii Constanciensis, I, p. 401.

⁷ За византийското пратеничество вж. **Попова, Ив.** По пътя към уния – византийските пратеници на Констанцкия събор (1414–1418) – В: Историческо бъдеще, София, 1999, кн. 1–2, с. 64–70.

⁸ За Николай Евдемоноянис и Йоан Владинтерос вж. **Попова, Ив.** Византийската дипломатия и Западът (1391–1425), с. 150–168.

⁹ **Gill, J.** Op. cit., p. 22.

¹⁰ **Loenertz, R.-J.** Les dominicains byzantins Theodore et Andre Chrisoberges et les negociations pour l'union des eglises Greque et Latine de 1415 a 1430 – In: Byzantina et franco-graeca, Roma, 1978, p. 77–130.

¹¹ На личността на Григорий Цамблак и неговото богато книжовно наследство е посветена огромна литература. Вж. например: **Генов, М.** Григорий Цамблак (Из историята на културните отношения между българи, руси, сърби и румъни). – В: БИБ, т. 2, 1930, с. 150–183; **Киселков, В.** Митрополит Григорий Цамблак, София, 1943; **Велчев, В.** Творчеството на Григорий Цамблак в светлината на южнославянския ренесанс. – Език и митература, 1961, кн. 2, с. 15–38; **Русев, П.** Григорий Цамблак – български, сръбски, румънски и руски писател. – Трудове на ВПИ, т. IV, 1966–1967, с. 451–473; **Русев, П., А. Давидов.** Григорий Цамблак в Румъния и в старата румънска литература, София, 1966; **Мечев, К.** Григорий Цамблак, София, 1969; **Мечев, К.** Григорий Цамблак (Черти от неговата съвременност, творчество и личността му). – Векове, 1974, кн. 1, с. 36–43; **Андреев, Й., Ив. Лазаров, Пл. Павлов.** Кой кой е в Средновековна България, София: „Просвета“, 1994, с. 80–82; **Григорий Цамблак.** Избрани съчинения (под съставителството на Донка Петканова), В. Търново: „Абагар“, 2010. На личността на бележития българин е посветен специално сборникът Търновска книжовна школа, т. III, Григорий Цамблак. Живот и творчество, София, 1984.

¹² За мисията на Григорий Цамблак в Констанц вж. **Първев, Г.** Цит. съч., с. 484–500; **Първев, Г., Кр. Банев.** Цит. съч., с. 113–126; **Дьопман, Х. Д.** Митрополит Григорий Цамблак и неговото отношение към римската църква на Констанския събор. – В: Търновска книжовна школа, т. 3, София, 1984, с. 379–383; **Попова, Ив.** Мисията на Григорий Цамблак на събора в гр. Констанц, с. 39–44; **Кенанов, Д.** Констанцкият събор, унията и митрополит Григорий Цамблак. – В: Търновски писмена (Алманах за Търновската книжовна школа), т. 2, В. Търново, 2009, 180–192.

¹³ **Silnicki, T.** Arcybiskup Mikołaj Trąba, Warszawa, 1954.

¹⁴ **Ehrlich, L.** Paweł Włodkowicz i Stanisław ze Skarbimierza, Warszawa, 1954; **Brzostowski, T.** Op. cit.

¹⁵ **Първев, Г., Кр. Банев.** Цит. съч., с. 116; **Brzostowski, T.** Op. cit., s. 105–125.

¹⁶ **Първев, Г.** Цит. съч., с. 489; **Silnicki, T.** Sobory powszechnie a Polska, Warszawa, 1962, s. 65–66; **Brzostowski, T.** Op. cit., s. 42.

¹⁷ **Първев, Г., Кр. Банев.** Цит. съч., с. 116; **Първев, Г.** Цит. съч., с. 490; **Brzostowski, T.** Op. cit., s. 185. .

¹⁸ За мисията на Цамблак, отразена в Хрониката на Улрих фон Рихентал, вж. по-подробно: **Дерменджиев, Хр.** Цит. съч., с. 135–152. За отбелязаното при Филастър пристигане на Цамблак вж. **Gill, J.** Op. cit., p. 25.

¹⁹ **Първев, Г.** Цит. съч., с. 492.

²⁰ **Първев, Г., Кр. Банев.** Цит. съч., с. 114, 122; **Първев, Г.** Цит. съч., с. 496; **Попова, Ив.** Мисията на Григорий Цамблак на събора в гр. Констанц, с. 40; **Яцимирский, А.** Григорий Цамблак. Очерк его жизни, административной и книжной деятельности, Санкт-Петербург, 1904, с. 177–178, 181; **Греков, И. Б.** Очерки по истории международных отношений Восточной Европы, Москва, 1963, с. 296; **Kolankowski, L.** Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów, t. I: 1377–1434, Warszawa 1930, s. 132; **Likowski, H.** Kwestya unii Kościoła wschodniego z zachodnim na soborze konstanckim. Przegląd Kościelny, R. 4, 1905, t. 8, nr. 12, s. 518.

²¹ Цялото слово на митрополит Григорий Цамблак в латински оригинал и български превод, направен от Красимир Банев, вж. в: **Първев, Г., Кр. Банев.** Цит. съч., с. 117–121. Текстът на словото е по **Finke, H.** Forschungen und Quellen zur Geschichte des Konstanzer Konzils, Paderborn, 1889, s. 238–240.

²² **Първев, Г., Кр. Банев.** Цит. съч., с. 118–119.

²³ **Halecki, O.** La Pologne et L'Empire Byzantin – In: Byzantion. Revue Internationales des Etudes Byzantines, 7 (1932), p. 41–67.

²⁴ **Първев, Г., Кр. Банев.** Цит. съч., с. 119.

²⁵ **Попова, Ив.** Мисията на Григорий Цамблак на събора в гр. Констанц, с. 41.

²⁶ **Първев, Г., Кр. Банев.** Цит. съч., с. 120.

²⁷ **Дьопман, Х. Д.** Цит. съч., с. 382.

²⁸ **Първев, Г., Кр. Банев.** Цит. съч., с. 122.

²⁹ **Яцимирский, А.** Цит. съч., с. 195–202.

³⁰ **Григорий Цамблак.** Похвално слово за отците от Констанския събор (превод М. Спасова). – Епохи, В. Търново, 1995, кн. 1, с. 78–82.

³¹ **Яцимирский, А.** Цит. съч., с. 202–207.

ЛИТЕРАТУРА/REFERENCES

Извори/Sources

Григорий Цамблак. Избрани съчинения (под съставителството на Донка Петканова), В. Търново: „Абагар“, 2010. [Grigoriy Tsamblak. Izbrani sachinenia (pod sastavitelstvoto na Donka Petkanova), V. Tarnovo: „Abagar“, 2010.]

Григорий Цамблак. Похвално слово за отците от Констанцкия събор (превод М. Спасова). – Епохи, В. Търново, 1995, кн. 1, 78–82. [Grigoriy Tsamblak. Pohvalno slovo za ottsite ot Konstantskia sabor (prevod M. Spasova). – Epohi, V. Tarnovo, 1995, kn. 1, 78–82.]

Finke, H. Acta Concilii Constanciensis, Vol. I–IV, Münster, 1896–1928.

Изследвания/ Publications

Андреев, Й., Ив. Лазаров, Пл. Павлов. Кой кой е в Средновековна България, София: „Просвета“, 1994, Григорий Цамблак, 80–82. [Andreev, Y., Iv. Lazarov, Pl. Pavlov. Koy koy e v Srednovekovna Balgaria, Sofia: „Prosveta“, 1994, Grigoriy Tsamblak, 80–82.]

Велчев, В. Творчеството на Григорий Цамблак в светлината на южнославянския ренесанс. – Език и литература, 1961, кн. 2, 15–38. [Velchev, V. Tvorchestvoto na Grigoriy Tsamblak v svetlinata na yuzhnoslavyanskia renesans. – Ezik i literatura, 1961, kn. 2, 15–38.]

Генов, М. Григорий Цамблак (Из историята на културните отношения между българи, руси, сърби и румъни). – В: Българска историческа библиотека, т. 2, 1930, 150–183. [Genov, M. Grigoriy Tsamblak (Iz istoriyata na kulturnite otnoshenia mezhdu balgari, rusi, sarbi i rumani). – V: Balgarska istoricheska biblioteka, t. 2, 1930, 150–183.]

Греков, И. Б. Очерки по истории международных отношений Восточной Европы, Москва, 1963. [Grekov, I. B. Oчерki po istorii mezhdunarodnykh otnosheniy Vostochnoy Evropy, Moskva, 1963.]

Дерменджиев, Хр. Участието на Григорий Цамблак в Констанцкия събор, отразено в хрониката на Улрих фон Рихентал от първата половина на XV век и нейните преписи и Аугсбургското издание от 1483 г. – В: ГСУ. Научен център за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“, т. 1, 1987, 135–152. [Dermendzhiev, Hr. Uchastieto na Grigoriy Tsamblak v Konstantskia sabor, otrazeno v hronikata na Ulrih fon Rihental ot parvata polovina na XV vek i neynite prepisi i Augsburgskoto izdanie ot 1483 g. – V: GSU. Nauchen tsentar za slavyano-vizantiyski prouchvania „Ivan Duychev“, t. 1, 1987, 135–152.]

Дьопман, Х. Д. Митрополит Григорий Цамблак и неговото отношение към римската църква на Констанцкия събор. – В: Търновска книжовна школа, т. 3, София, 1984, 379–383. [Dyopman, H. D. Mitropolit Grigoriy Tsamblak i negovoto otnoshenie kam rimskata tsarkva na Konstantskia sabor. – V: Tarnovska knizhovna shkola, t. 3, Sofia, 1984, 379–383.]

Кенанов, Д. Констанцкият събор, унията и митрополит Григорий Цамблак. – В: Търновски писмена (Алманах за Търновската книжовна школа), т. 2, В. Търново, 2009, 180–192. [Kenanov, D. Konstontskiyat sabor, uniyata i mitropolit Grigoriy Tsamblak. – V: Tarnovski писмена (Almanah za Tarnovskata knizhovna shkola), t. 2, V. Tarnovo, 2009, 180–192.]

Киселков, В. Митрополит Григорий Цамблак, София, 1943. [Kiselkov, V. Mitropolit Grigoriy Tsamblak, Sofia, 1943.]

Мечев, К. Григорий Цамблак, София, 1969. [Mechev, K. Grigoriy Tsamblak, Sofia, 1969.]

Мечев, К. Григорий Цамблак (Черти от неговата съвременност, творчество и личността му). – Векове, 1974, кн. 1, с. 36–43. [Mechev, K. Grigoriy Tsamblak (Cherti ot negovata savremennost, tvorchestvo i lichnostta mu). – Vekove, 1974, kn. 1, s. 36–43.]

Попова, Ив. Византийската дипломация и Западът (1391–1425), В. Търново: „Фабер“, 2005. [Popova, Iv. Vizantiyskata diplomatsia i Zapadat (1391–1425), V. Tarnovo: „Faber“, 2005.]

Попова, Ив. Мисията на Григорий Цамблак на събора в гр. Констанц (1414–1418) – за или срещу уния между Източната и Западната църква – В: Българска историческа библиотека, София, 2000, кн. 1, 39–44. [Popova, Iv. Misiyata na Grigoriy Tsamblak na sabora v gr. Konstans (1414–1418) – za ili sreshtu unia mezhdru Iztochnata i Zapadnata tsarkva – V: Balgarska istoricheska biblioteka, Sofia, 2000, kn. 1, 39–44.]

Попова, Ив. По пътя към уния – византийските пратеници на Констанския събор (1414–1418) – В: Историческо бъдеще, София, 1999, кн. 1–2, 64–70. [Popova, Iv. Po patya kam uniya – vizantiyskite pratenitsi na Konstanskiya sabor (1414–1418) – V: Istoricheskoto budeshhte, Sofia, 1999, kn. 1–2, 64–70.]

Първев, Г. Констанският събор и участието на Григорий Цамблак в него – В: Търновска книжовна школа, т. 2, София, 1980, Ученици и последователи на Евтимий Търновски, 484–500. [Parvev, G. Konstanskiyat sabor i uchastieto na Grigoriy Tsamblak v nego – V: Tarnovska knizhovna shkola, t. 2, Sofia, 1980, Uchenitsi i posledovateli na Evtimiy Tarnovski, 484–500.]

Първев, Г., Кр. Банев. Срещата на Григорий Цамблак с папа Мартин V в Констанц. – Ипр., 1982, кн. 1, 113–126. [Parvev, G., Kr. Banev. Sreshtata na Grigoriy Tsamblak s papa Martin V v Konstans. – Ipr., 1982, kn. 1, 113–126.]

Русев, П. Григорий Цамблак – български, сръбски, румънски и руски писател. – Трудове на ВПИ, т. IV, 1966–1967, 451–473. [Rusev, P. Grigoriy Tsamblak – balgarski, srabski, rumanski i ruski pisatel. – Trudove na VPI, t. IV, 1966–1967, 451–473.]

Русев, П., А. Давидов. Григорий Цамблак в Румъния и в старата румънска литература, София, 1966. [Rusev, P., A. Davidov. Grigoriy Tsamblak v Rumania i v starata rumanska literatura, Sofia, 1966.]

Яцимирский, А. Григорий Цамблак. Очерк его жизни, административной и книжной деятельности, Санкт-Петербург, 1904. [Yatsimirskiy, A. Grigoriy Tsamblak. Ocherk yego zhizni, administrativnoy i knizhnoy deyatel'nosti, Sankt-Peterburg, 1904.]

Brzostowski, T. Paweł Włodkowicz, Warszawa, 1954.

Cammelli, G. I Dotti bizantini e le origini dell'umanesimo, I: Manuele Crisolora, Firenze, 1941.

Chélini, J. *Histoire religieuse de L'Occident médiéval* L'Occident Medieval, Paris, 1968.

Dobraczyński, J. Rozdarty kościół Szkice historyczne z XIV w. – pol. XV w., Warszawa, 1970.

Ehrlich, L. Paweł Włodkowicz i Stanisław ze Skarbimierza, Warszawa, 1954.

Finke, H. Forschungen und Quellen zur Geschichte des Konstanzer Konzils, Paderborn, 1889.

Gill, J. The Council of Florence, Cambridge, 1959.

Halecki, O. La Pologne et L'Empire Byzantin – In: Byzantion. Revue Internationales des Etudes Byzantines, 7 (1932), 41–67.

Kołankowski, L. Dzieje Wielkiego Księstwa Litewskiego za Jagiellonów, t. I: 1377-.

1434, Warszawa 1930.

Likowski, H. Kwestya unii Kościoła wschodniego z zachodnim na soborze konstanckim. Przegląd Kościelny, R. 4, 1905, t. 8, nr. 12, 516–518.

Loenertz, R.-J. Les dominicains byzantins Theodore et Andre Chrisoberges et les negociations pour l'union des eglises Greque et Latine de 1415 a 1430 – In: *Byzantina et franco-graeca*, Roma, 1978, 77–130.

Loomis, L. R. *The Council of Constance*, New York, 1961.

Silnicki, T. *Arcybiskup Mikołaj Trąba*, Warszawa, 1954.

Silnicki, T. *Sobory powszechne a Polska*, Warszawa, 1962.

Thomson, J. Manuel Chrysoloras and the early Italian Renaissance, *Greek, Roman and Byzantine Studies*, VII (1966).